

УДК 811.521'373.7-115

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ЯПОНСЬКИХ ПАРЕМІЙ: ТИПОЛОГО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Володимир Пирогов

*Київський національний лінгвістичний університет,
кафедра мов і цивілізації Далекого Сходу,
вул. Лабораторна, 5/17, Київ, Україна, 03680,
тел.: (044) 529 49 16, e-mail.: pirogov_ukremb@hotmail.com*

Висвітлено особливості типолого-культурологічного аналізу японських паремій на основі джерелознавчого підходу, що дає змогу простежити історію їх розвитку від моменту зародження в конкретних соціально-історичних умовах рівня діячності до перетворення на готові паремійні одиниці, зафіксовані в сучасних лексикографічних джерелах.

Ключові слова: паремія, фразеологізм, різносистемні мови, порівняльний аналіз, джерелознавчий підхід.

Важливими завданнями під час дослідження фразеології сучасної японської мови є чітке розмежування історичних етапів її становлення, аналіз чинників, що найбільш вплинули на її формування та розвиток, а також визначення питомої ваги її основних компонентів.

До чинників, що ускладнюють розуміння японської фразеології можна віднести, по-перше, сам характер фразеологізмів як особливих словосполучень, зміст яких не є очевидним, тобто не вмотивований значенням окремих компонентів, що входять до їхнього складу. Сюди ж належить чинник складності графічної форми і семантики, зумовлений характером ієрогліфічних знаків, за допомогою яких відбувається письмова актуалізація японської фразеології. По-друге, складність розуміння японської фразеології зумовлена специфікою культурних, історичних та соціальних реалій, що є в основі їх смислової структури. По-третє, відсутні вичерпні дослідження як лінгвістичного, так і екстралінгвістичного плану, котрі присвячені питанням їх етимології, граматичної структури, частотності вживання, аналізу соціально-історичних умов формування, розвитку тощо.

Японське мовознавство не розглядає фразеологію як окрему лінгвістичну дисципліну, що, мабуть, пояснює факт відсутності в сучасній японській мові уніфікованого терміну “фразеологія”. Загалом спектр термінів, що віддзеркалюють поняття фразеологічної одиниці, є досить широким, наприклад, *котовадза* (諺, ことわざ, прислів'я; приказка; афоризм), *іінаравасі* (言い習わし, фразеологізм; сталий вислів), *канйоку* (慣用句, ідіома; ідіоматичний вислів), *кодзі-сейго* (故事・成語, сталий вислів;

ідіома), *йодзідзюкуго* (四字熟語, фразеологічні запозичення з давньокитайської мови, що складаються з 4-х ієрогліфів) тощо.

Одним із найвідоміших дослідників японської фразеології у Японії вважають Дайдзі Сіраїсі (白石大二, 1912–), який зібрав великий фактичний матеріал, проте, на нашу думку, не узагальнив його теоретично достатньою мірою [23].

Як відомо, фразеологізми виникають у національних мовах на основі такого образного представлення дійсності, яке відображає побутово-емпіричний, історичний або духовний досвід мовного колективу, пов'язаний з його культурними традиціями, оскільки суб'єкт номінації в мовній діяльності – це завжди суб'єкт національної культури. Але у випадку Японії ситуація є суттєво відмінною: багато японських фразеологізмів мають іншомовне, зокрема *китайське походження*, і на синхронічному рівні актуалізуються подвійно: у вигляді фонетично модифікованого (приспосованого до японської фонетичної та письмової норми) оригінального китайського вислову або у вигляді кальки, тобто дослівного його перекладу японською мовою [9, с. 72; 10, с. 175]. Наприклад: 以心伝心 (китайською yǐxīn-chuánxīn / японською ishīn denshīn) = 心を以って心に伝う (kokoro wo motte kokoro ni tsutau) – буквально “[Передавати думки] від серця до серця” (коли взаємна прихильність і ласка значно красномовніші за слова); 一長一短 (китайською yīcháng-yīduǎn / японською itchō, ittan) = 一利あれば一害あり (ichiri areba, ichigai ari) – буквально “Якщо є позиток, є й збиток” тощо. Різняться вони головним чином стилістично: перші застосовуються переважно в письмовій, другі – в розмовній мові [9, с. 72–79; 17, с. 105–113].

Система фразеології сучасної японської мови є значною мірою кумулятивним продуктом тривалого історичного розвитку і являє собою складне етнолінгвокультурологічне явище. З погляду компонентного складу вона зазнає такої ж структуризації, як і лексика сучасної японської мови, а саме – складається з трьох основних пластів: *ваго* (和語, відвічна, власне японська фразеологія, основа якої почала складатися ще до IV століття, тобто до періоду тотального впровадження в Японії китайської мови), *канго* (漢語, фразеологія, репрезентована китаїзмами, запозиченими переважно у період IV–X століття) та *гайрайго* (外来, фразеологія, запозичена у новий та новітній часи).

У зв'язку з цим слід зауважити, що японську фразеологію і, зокрема паремійний фонд сучасної японської мови, не варто досліджувати без урахування етимологічного зв'язку з фразеологією китайської мови, що значною мірою ґрунтується на текстах творів китайської філософсько-духовної спадщини: Іцзін (Чжоуї), Даодецзін, Луньюй, Цяньцзивень та багатьох інших:

Обмежувати дослідження фразеології японської мови винятково синхронією доречно лише в суто прагматичних цілях, наприклад, у процесі укладання сучасних фразеологічних словників, навчальних посібників тощо.

Водночас важливо зауважити, що *канго* (漢語), тобто лексику і фразеологію японської мови, запозичену з китайської, слід вважати одиницями вторинної номінації, а використовувати матеріал *канго*, наприклад, при порівняльному аналізі японських паремій, можна лише з посиланням на його китайське походження.

Питання щодо китаїзмів у японській мові має особливий історико-лінгвокультурологічний статус. Приплив китаїзмів збігається з початком письмової

історії японців (приблизно IV століття). Найдавніші літературні пам'ятки Кодзікі (古事記, “Записи про діяння старовини”, 712) та Ніхонгі (日本記, “Японські хроніки”, 720) записані фактично китайською мовою – *камбун* (漢文). Ця своєрідна мова, що ввібрала в себе особливі риси ієрогліфічної культури Стародавнього Китаю, була тим підґрунтям, на якому сформувалися й отримали нове, самостійне життя національні культури чи не всіх народів східноазійського регіону, у тім числі Японію [4; 5; 8; 13; 14].

Китаїзми-кальки, тобто фразеологізми китайського походження, зокрема паремії, які є фактично перекладами з китайської, віддзеркалюють обумовлений особливими історичними обставинами процес формування китайсько-японського (“канго-ваго”) мовного синкретизму, що знаменував собою народження у період раннього японського Середньовіччя нової своєрідної культури, в основі якої лежав сплав двох – китайської та японської – мов. Наприклад: японською 治に居て乱を忘れず *chi ni ite ran wo wasurezu* (“живучи у мирі, не забувай про війну”) [21; 24; 25] / китайською 居治不忘 亂 *jūzhìbùwàngluàn* (“живучи у мирі, не забувай про війну”) [易经·系辞下传 (I-Цзін. Супровідні афоризми. Ч. 2)]; 朝に道を聞けば、夕に死すとも可なり *ashita ni michi wo kikeba, yoru ni shisu tomo ka-nari* (“той, хто пізнав Дао вранці, може [спокійно] помирати увечері”) [24; 25] / (китайською 朝闻道·夕死可矣 *zhāowéndào, xīsīkěyǐ* (“той, хто пізнав Дао вранці, може [спокійно] помирати увечері”) [“论语” 里仁第四 (Конфуцій. Луньюй. Гл. 4, строфа 8)]; 学んで思わざれば即ちくらし、思いて学ばざれば即ち危し *manande omowazareba sunawachi kurashi, omoite manabazareba sunawachi ayaushi* (“той, хто вчиться, не розмислюючи, помилятиметься; той, хто розмислює, не бажаючи вчитися, опиниться у скрутному становищі”) [24; 25] / китайською 学而不思则罔, 思而不学则殆 *xué'érbùsīzéwǎng, sī'érbùxuézédaì* “Той, хто вчиться не розмислюючи, помилятиметься; той, хто розмислює, не бажаючи вчитися, опиниться у скрутному становищі” [“论语” 为政第二 (Конфуцій. Луньюй. Гл. 2, строфа 15)]; японською 信言美ならず、美言信ならず *shingen bi-narazu, bigen shin-narazu* (“правдиві слова некрасиві, красиві слова неправдиві”) [24; 25] / китайською 美言不信, 信言不美 *měiyán bùxìn, xīnyánbùměi* (“правдиві слова некрасиві, красиві слова неправдиві”) [Лао-цзи. Дао-Де-Цзін. Гл. 81, строфа 1] тощо.

Китаїзми – стародавні запозичення в японській мові – можна порівняти із сучасними *гайрайго* (外来語), тобто іноземними словами, які записуються особливою складовою азбукою катакана, завдяки чому їхня ідентифікація в письмовому тексті майже ніколи не викликає труднощів. На відміну від *гайрайго* ідентифікація китаїзмів вимагає достатньо високої професійної підготовки, оскільки в цьому випадку необхідні не тільки знання етимологічних особливостей лексики японської мови, а також історичних, культурних і літературних реалій Китаю.

Китаїзми, зафіксовані у великих японських словниках, що віддзеркалюють стан сучасної літературної японської мови загалом, без поділу на жанрові аспекти, становлять більше 70 % лексичного корпусу [16, с. 22]. Історично картина формування системи фразеології японської мови співвідноситься із загальною картиною становлення та розвитку її лексичного складу.

На ранньому етапі розвитку національної японської мови у процесі формування мовного синкретизму “канго-ваго” до її складу потрапила велика кількість китайських фразеологізмів *чен’юй* (成語) – “готових словоформ”, які у японській мові називаються *сейго* (誠吾). Водночас, для позначення чотирикомпонентних фразеологічних фреймів застосовується термін *йодзідзюкуго* (四字熟語).

У процесі розгляду такого специфічного лінгвістичного феномену, як *чен’юй*, а відповідно і *сейго* (*йодзідзюкуго*), варто зауважити, що одним із найважливіших чинників, який вплинув на формування лексичних особливостей китайської, а до певної міри і японської мови, є ієрогліфіка [12, с. 157]. По суті цей феномен міг з’явитися винятково в ієрогліфічному мовному середовищі. Мабуть, саме цим можна пояснити головну особливість їхньої формальної структури, зокрема чотирикомпонентну фреймованість. Традиційно китайська лінгвістика пояснює причини такої фреймованості зручністю візуального сприйняття фразеологізмів, хоча, на нашу думку, вони є глибшими і пов’язані з ритмічною організацією стародавніх заклинань та ворожильних формул, як, наприклад, в Іцзіні тощо.

Варто зауважити, що китаїзми, зокрема фразеологія, запозичена із творів стародавньої класичної літератури Китаю, поєднують у собі властивості як *канго*, так і *гайрайго*. Безумовно, не можна повністю ототожнювати ці два різні як за історичними умовами, так і функціональною роллю в мові та культурі процеси, але принципово вони мають однакову природу. У першому випадку мало місце тотальне запозичення китайського ієрогліфічного письма разом з усім комплексом мовних, культурних, релігійних, наукових, ідеологічних та інших реалій Китаю в період приблизно з IV по X століття, фактично сприйняття іноземної мови загалом, а в другому – запозичення окремих іншомовних лексичних одиниць у безпрецедентно великому обсязі, особливо з другої половини XX століття й донині.

Надійною основою виявлення іншомовного (китайського) походження сучасних японських паремій є застосування джерелознавчого підходу.

Розглянемо такий приклад:

Японською: 羹に懲りて膾を吹く. Atsumono ni korite, namasu wo fuku (“Той, хто обпікся гарячим супом, дмухає на *намасу* (салат із сирої риби з овочами та оцтом)”) [21, с. 58; 24, с. 21; 27, с. 32]. Порівняймо українською: “Хто опарився на окропі, дмухає на холодну воду” [11, с. 41].

Китайською: *спрощено* 懲羹吹膾 / *традиційно* 懲羹吹膾. Chénggēng-chuījī (“Обпечений гарячим супом дмухає на салат (膾 jī, салат із дрібно нарізаного м’яса і овочів з оцтом)”) [2, с. 890]. Повна форма прислів’я: 懲於羹者而吹膾 chéng wū gēngzhě ér chuījī (той, хто опікся на гарячому супі, дмухає на овочевий салат).

Джерело: 楚辞, 九章、惜诵 (“Чу-ци” / Чуські строфи. Розділ IV. “Дев’ять елегій”. Елегія 1-ша. “Сумні рядки”. Строфа 27) – збірка творів великих китайських поетів стародавнього південного царства Чу (楚国), яку уклав хоронитель Імператорської бібліотеки, збирач, видавець і дослідник старих рукописів Лю Сян (*спрощено* 刘翔 / *традиційно* 劉翔, I століття до Р. Х.). Первісно ядро збірки складалося, головню із творів двох видатних китайських поетів – Цюй Юаня (屈原) та Сун Юя (宋玉). Чуські строфи за своєю суттю були не стільки канонічним текстом (попри те що збірка замислювалося

як романтична паралель *Шицзіну*¹ (китайською традиційно 詩經, *спроцено* 诗经, *Shī Jīng*, “Книга пісень”), скільки втіленням особливої поетичної школи й нового світогляду. За переказами, чуські поети творили в стані натхненного трансу, шаманістичного екстазу, тому їхні вірші, наповнені фантастичними баченнями, чарівними образами тощо, яскраво контрастують з урівноваженою лаконічністю північної “Книги пісень”. Завдяки своїй виразності й барвистості “південний стиль” не тільки покликав до життя безліч наслідувань, а й справив величезний вплив на розвиток всієї китайської поезії.

Уривок з тексту оригіналу:

[懲於曩者而吹壘兮·何不變此志也？
欲釋階而登天兮·猶有曩之態也。]

Оригінальний текст подано з посиланням на інтернет-сайт [http://en.wikipedia.org/wiki/Chu_Ci].

Літературний переклад:

**Кто на молоке обжегся –
дует теперь на воду,
Так почему ж своим я
взглядам не изменяю?
Желанье подняться в небо,
лестницы не имея, –
так я определяю
глупость своих поступков!**
(Переклад А. Гітовича)

Підрядковий переклад:

**Той, хто опікся на гарячому суні,
дмухає на овочевий салат.
Чому ж своїм поглядам
не зраджую?
Бажаю визволитися й піднятися у небо
без драбини,
попри все,
зберігаю вірність минулим часам.**

Спочатку фразеологізми *йодзідзюкуго* функціонували в японській мові винятково як іншомовні запозичення, що відображали формально і за змістом реалії китайської мови відповідних культурно-історичних періодів, але згодом під впливом різноманітних національно специфічних лінгво-культурних чинників вони набули нових конотацій, що зумовило певну зміну їхніх первинних значень.

¹ Одна з найдавніших пам'яток китайської літератури, унікальне джерело інформації про мову і традиції різних регіонів стародавнього Китаю. Містить 305 народних пісень та віршів різних жанрів, створених у XI–VI століття до Р. Х., що відображають багатообразні явища духовного та соціального життя; відбір і редакцію творів приписують Конфуцію. Пізніше був долучений до канонічної збірки конфуціанських текстів У-цзін (五經, Wǔjīng). Автор: Цюй Юань (屈原, 340–278 до Р.Х.), славетний поет Стародавнього Китаю, сановник у південному царстві Чу доби Чжаньго (китайською *спроцено*. 战国时代 zhànguó shídài / *традиційно* 戰國時代; японською. senkoku jidai, “Доба царств, що борються”, 453–221 до Р. Х.). Йому приписують створення стилю Сао, за назвою поеми “Лі Сао” (китайською 離騷, Lí Sāo, “Елегія зачураного”). Цей стиль відрізняється від чотирискладової метрики *Шицзіну* введенням змінної довжини рядків, що надає поезії ритмічного багатства. Образ Цюй Юаня став одним з найвиразніших символів патріотизму в конфуціанській ідеології. Він був вигнаний за наклепом і, як розповідає легенда, не витерпівши ганьби й розлуки з батьківщиною, кинувся у води ріки Міло (китайською 汨罗江, Mílú jiāng, 汨罗江) і загинув.

Таблиця 1

Порівняння лексико-семантичної структури
 фразеологічних пар *ченьюй*–*йодзідзюкуго*

№ п/п	Китайські фразеологізми <i>ченьюй</i>	Значення	Японські фразеологізми <i>йодзідзюкуго</i>	Значення
1.	一字千金 yīzì-qiānjīn	одне слово, яке коштує тисячу золотих монет (<i>фразеологізм</i>); цінна порада; слова, сповнені	一字千金 ichiji-senkin	ієрогліф, що коштує тисячу золотих монет; чудовий зразок каліграфічного мистецтва
2.	行云流水 xíng yún liúshuǐ	природний і плавний (про стиль каліграфії) (<i>фразеологізм</i>)	行雲流水 kōun-gyūsui	хмари, що плывуть і вода, що тече (жанр традиційного японського живопису); жити спокійно і природно
9.	光風霽月 guāng fēngjìyuè	легкий вітерець і яскравий місяць; чесний відкритий (<i>фраз.</i>); мир і процвітання	光風霽月 kōfū-seigetsu	шире серце і безтурботна душа; освіжаючий вітерець, що грає в сонячних променях, і ясний місяць, сяючий у кришталевому чистому небі; все загодиться (<i>фразеологізм</i>)
14.	清風明月 qīngfēng-míngyuè	освіжаючий бриз і яскравий місяць; дозвільний	清風明月 seifū-meigetsu	погожий вечір при ясному місяці; витончена гра (на музичному інструменті)

Більше того, були запозичені не тільки готові фразеологічні форми, а і принципи їх побудови. Отже, в японській мові з'явилися “некитайські” *йодзідзюкуго*, побудовані за принципом китайських, але з японською фабулою і новими ієрогліфічними компонентами.

Таблиця 2

Порівняння японських фразеологічних неологізмів з традиційними *йодзідзюкуго*

№ п/п	Японський фразеологічний неологізм	Значення	Традиційний фразеологізм	Значення
	三味一鯛 Sanmi-ittai	Окунь трьох смаків: нарізаний шматочками, обсмажений окунь, якого подають з овочевим асорті, вимоченим у <i>sake</i> .	三位一体 Sanmi-ittai	Свята Трійця
2.	伝家宝丁 Tenka-no hōchō	Рецепти приготування страв, що передаються з покоління в покоління.	伝家宝刀 Tenka-no hōchō	Меч, який зберігається у родині як реліквія
5.	一賭兩得 Itto-gyōtoku	Спокій і витримка в азартній грі – запорука виграшу.	一拳兩得 Itto-gyōtoku	Убити двох птахів одним каменем

Важливо підкреслити, що появу в корпусі національної японської мови фразеологізмів *йодзідзюкуго*, побудованих на кшталт китайських *чен'юй*, можна вважати закономірним і природним явищем, яке виникло, з одного боку, завдяки застосуванню китайської словотворчої/фразотворчої моделі, а з іншого – відповідних графічних засобів – китайських ієрогліфів, що стали головною складовою системи письмової мови японців.

У результаті лексико-семантичного аналізу найбільш відомих фразеологізмів *чен'юй*, зафіксованих в авторитетних китайських тлумачних і двомовних словниках, а також їх порівняння з відповідними японськими фразеологізмами *йодзідзюкуго*, між ними виявлені випадки певних конотативних розбіжностей. Отримані результати дають підстави зробити висновок про те, що, незважаючи на зовнішню графічну ідентичність, між цими фразеологізмами існують певні змістові розбіжності, що мають характер національно специфічних конотацій.

Окрім того, результати проведеного аналізу дають підстави вважати, що японські *йозідзюкуго* є особливим лінгвістичним феноменом, який свідчить про те, що пласт *канго* в японській мові формувався не тільки завдяки запозиченню окремих лексичних одиниць, а й що особливо важливе – завдяки запозиченню граматичних моделей, як на морфологічному, так і на синтаксичному рівнях. Зокрема, була засвоєна граматична модель побудови фразем на зразок *чен'юй*, яка успішно застосовується в японській мові у формі *сейго* до теперішнього часу, про що свідчить наявність у лексичному корпусі сучасної японської мови великої кількості “національних” чотирикомпонентних фразеологічних одиниць, які не мають еквівалентів або аналогів у китайській мові.

Один із важливих теоретичних та методологічних висновків цього дослідження полягає в тому, що на відміну від традиційного погляду на природу слова як продукту розвитку саме усної мови, а також на первинність усного слова стосовно письмового (вторинного, похідного від усного), явище синкретизму *ваго-канго* свідчить про те, що головну ініціюючу роль у формуванні нової японської мови відіграло не усне слово, а насамперед письмовий знак – ієрогліф (ієрогліф-слово, ієрогліф-морфема). Ієрогліф як графічний, письмовий знак, який має статус слова або морфеми, був у цьому процесі первинним, а усне слово вторинним, виконуючим функцію дещо довільної інтерпретації графічного знака. Можна сказати, що китайські ієрогліфи завдяки особливим властивостям їхньої архітекτονіки відіграли роль своєрідних накопичувачів парадигматичних кластерів японських лексичних одиниць за предметно-тематичною ознакою.

Далі варто звернути увагу на роль національних літературних джерел, зокрема видатного філософсько-естетично-дидактичного твору японського Середньовіччя “Цуредзурегуса” (徒然草, “Записки за нудьги”, автор Кенко Хосі, 1283–1350?), на процес формування паремійного фонду японської мови.

Якщо *йодзідзюкуго* є графічними дублікатами китайських *чен'юй*, запозиченими без зміни зовнішньої і, на початковому етапі – внутрішньої форми, то афористична лексика “Записок” є продуктом певного переосмислення ідей і принципів, що віддзеркалюють релігійно-філософський синкретизм синтоїзму, буддизму, конфуціанства і даосизму, який став підґрунтям нового світогляду, нового світобачення і світовідчування японців, і разом з тим нової, національної японської мови.

Текст *Цуредзурегуса* містить велику кількість афористичних висловів, які будучи формально “японськими”, часто мають китайське етимологічне коріння. Це дає підставу говорити про те, що під час написання “Записок” у японській мові вже відбувся зазначений вище синкретизм “ваго-канго”, коли не тільки окремі слова і терміни, а й цілі вирази та стійкі словосполучення, отримали статус національних “двійників”, які за змістом відповідають своїм китайським прототипам, але за формою є відмінними від них завдяки застосуванню складової азбуки *кана*, що дозволила повною мірою відобразити багату систему флексій японської розмовної мови тієї доби.

Великий інтерес, на наш погляд, становить зв’язок багатьох афоризмів цього твору із прислів’ями і приказками, що увійшли до складу фразеології сучасної японської мови. Цей зв’язок є очевидним свідченням впливу китайської філософської та культурної традиції загалом на становлення національної японської мови як системи. Нижче наводимо найбільш характерні та яскраві приклади:

1. よろづにいみじくとも、色好まざらむ男は、いとさうざうしく、玉の匣の底なき心地ぞすべき。(“Чоловік, який не тямить в коханні, був він хай би наймудрішим, насправді є неповноцінним і викликає таке ж почуття, як дорогоцінний кубок без дна” [дан 3]).

На основі цього афоризму народилося стійке словосполучення (ідіома) 玉の匣の底無きが如し。Тама-но sakazuki soko naki ga gotoshi. (“Як яшмовий кубок без дна”) [日英; 成語林]. От як, зокрема, пояснюється його смисл у тлумачному фразеологічному словнику 「成語林」: “Кубок, що не має дна, навіть якщо він виготовлений з прекрасної яшми, є непотрібним. Що-небудь прекрасне зовні, але те, що має серйозну внутрішню ваду. Вислів приписується китайському філософові Хань Фейцзі (288–233)”.

2. されば女の髪筋を縫れる綱には、大象もよくつながれ、女のはける足駄にて造れる笛には、秋の鹿必ず寄(よ)るとぞいひ傳へ侍る。(“Мотузкою, звитою із жіночого волосся, можна міцно зв’язати великого слона, а свистком, вирізаним з підметок взуття, яке носить жінка, напевно принадиш осіннього оленя” [дан 9]).

Цей афоризм має паремійний аналог 女の髪の毛には大象もつながる。Onna no kami-no-ke ni wa taizo mo tsunagaru. (“Жіночою косою можна зв’язати слона”), зафіксований у деяких тлумачних і двомовних японських словників прислів’їв та приказок [26; 27].

Джерело: “Дхарані-сутра Дайітоку” – сутра езотеричного буддизму. На японську мову перекладена 733 року.

Відповідники в українській, російській та англійській мовах:

Українською: Світом рядять золото і жінки [15].

Російською: Женская лесь без зубов, а с костями сгложет [3].

Англійською: One hair of a woman draws more than ten oxen [22].

3. つくづくと一年を暮らす程だにも、こよなうのどけしや。(“Якщо життя довге, багато наберешся сорому”) [дан 7] – цитата з трактату “Чжуан цзи” видатного китайського поета і мислителя IV століття до Р. Х. – Чжуан Чжоу.

Цей афоризм став основою для створення аналогічного за змістом прислів’я: 命長ければ恥多し。Inochi nagakereba haji oshi. (“Якщо життя довге – багато сорому”) [26; 27].

Відповідники в англійській мові: Long life has long misery. / He that lives long suffers much.

4. 命は人を待つものかは。無常の來ることは、水火の攻むるよりも速かに... (“А хіба життя чекає людину? Смерть прийде швидше, ніж хлине потік води або спалахне полум'я пожежі...” [Дан 59]).

Цей афоризм співзвучний за смислом прислів'ю老少不定は世の習い。Rosho fujo wa yo no narai. (“Ані старий, ані молодий не знає, коли смерть прийде”) [26; 27].

Відповідники в українській, російській та англійській мовах:

Українською: Смерть та родини не ждуть доброї години [15].

Російською: Смерть за воротами не ждет [3].

Англійською: Death keeps no calendar [22].

5. 人の才能は、文明らかにして、聖の教へを知れるを第一とす。次には手かく事、旨とする事はなくとも、これを習ふべし。 (“Таланти людини перш за все треба застосовувати для того, щоб, розбираючись в писаннях, пізнавати вчення мудреців. Далі йде каліграфія: навіть якщо не віддаватися їй цілком, навчатися її необхідно, тому що вона стане твоєю опорою в науках” [дан 122]).

Цей афоризм свідчить про те, яке важливе місце займала каліграфія в ієрархії соціальних цінностей середньовічної Японії. Безперечне його співзвуччя прислів'ю六十の手習。Rokuju no te-narai. (“Навчатися каліграфії в шістдесят років”) [26; 27].

Відповідники в українській, російській та англійській мовах:

Українською: Грамоті вчитися – завжди пригодиться [15].

Російською: Учиться никогда не поздно [3].

Англійською: One is never too old to learn [22].

6. この外の事ども、多能は君子のはづるところなり。 (“Що стосується решти всіх занять, то надто багатьох талантів благородна людина соромиться” [дан 122]).

Цей афоризм за формою і змістом збігається з відомим прислів'ям多芸は無芸。Tagei wa mugai. (“Багато умінь – відсутність уміння”) [26; 27].

Відповідники в українській, російській та англійській мовах:

Українською: За все береться, та не все вдається [15].

Російською: За все браться – ничего не уметь [3].

Англійською: A Jack of all trades is master of none [22].

7. 呂律のものにかなはざるは、人の咎なり、器の失にあらず。 (“Якщо мелодія не виходить, винен музикант. Недоліки інструмента тут ні при чому” [дан 219]).

Цей афоризм за формою і змістом відповідає прислів'ю下手の道具しらべ。Neta no dogu shirabe. (“Невдаха перевіряє свій інструмент”) [26; 27].

Відповідники в українській, російській та англійській мовах:

Українською: Поганому танцюристу і штани заважають [15].

Російською: Плохой плясун всегда музыканта хает [3].

Англійською: A bad workman always blames his tool [22].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антология китайской поэзии: в 4 т. – М. : Худ. лит., 1957–1958.
2. Большой китайско-русский словарь : в 4 т. – М. : Наука, 1984. – Т. 4.

3. *Даль В. И.* Пословицы русского народа / В. И. Даль. – М. : ННН, 1997.
4. *Иэнага С.* История японской культуры / С. Иэнага ; [пер. с яп. Б. В. Поспелова]. – М. : Прогресс, 1972.
5. *Конрад Н. И.* Очерк истории культуры средневековой Японии / Н. И. Конрад. – М. : Искусство, 1980.
6. *Кэнко Хоси.* Записки от скуки / Кэнко Хоси ; [пер. с яп., всуп. ст. В. Горегляда]. – М. : Наука, 1970.
7. *Переломов Л. С.* Конфуций : Лунь Юй / Л. С. Переломов. – М. : Вост. лит., 2001.
8. *Пинус Е. М.* У истоков японской письменности / Е. М. Пинус // Кодзики – Записи о деяниях древности. Свиток 1-й. Мифы ; [пер. со старояп. и коммент. Е. М. Пинус]. – СПб. : Шар, 1994.
9. *Пирогов В. Л.* Система ментальних стереотипів, відображена в японських прислів'ях і приказках / В. Л. Пирогов // Східний світ. – К., 2007. – № 3 – С. 72–79.
10. *Пирогов В. Л.* Філософія парадигми поетическої речі (по мотивах японської лірики VII–XVIII ст.) / В. Л. Пирогов // Наук. вісн. каф. ЮНЕСКО Київ. держ. лінгвіст. ун-ту. – К., 2000. – Вип. 2. – С. 209–212. – (Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія).
11. Словник японських прислів'їв і приказок з відповідниками шістьма мовами / Автор-упорядник, вступна стаття В. Л. Пирогов. – Харків : Торсінг-плюс, 2009. – 272 с.
12. *Софронов М. В.* Китайский язык и китайское общество / М. В. Софронов. – М. : Наука, 1979.
13. *Сыромятников Н. А.* Древнеяпонский язык / Н. А. Сыромятников. – М. : Наука, 1972.
14. *Сыромятников Н. А.* Классический японский язык / Н. А. Сыромятников. – М. : Наука, 1983.
15. Українські прислів'я та приказки / [редкол. : С. Д. Зубков (відп. ред.) та ін.]. – К. : Дніпро, 1996.
16. *Фельдман Н. И.* Японский язык / Н. И. Фельдман. – М., 1960.
17. *Черевко К. Е.* Специфика литературного двуязычия в древней Японии / К. Е. Черевко // Народы Азии и Африки. – М. : Наука, 1969. – № 2.
18. Чусские строфы // Антология китайской поэзии. – М., 1957. – Т. 1.
19. *Ян Хин-Шун.* Древнекитайский философ Лао-Цзы и его учение / Ян Хин-Шун. – М. ; Л. : АН СССР, 1950.
20. A Complete Chinese-English Dictionary. – Shanghai : The Republican Press, 1937.
21. New Japanese-English Dictionary. – Tokyo : Kenkyusha, 1984.
22. The Oxford Ditionary of English Provebs. – Oxford : Clarendon Press, 1970.
23. 白石大二. Фразеологія національної японської мови та її дослідження / Фраз. сл. нац. яп. мови. – Токіо: Токйото, 1977.
24. 標準辞。標準ことわざ慣用句辞典、– 東京: 新装版、2003.
25. 成語。成語林故事ことわざ慣用句 [中型版]、– 東京: 旺文社、2000.
26. 日英辞。日英故事ことわざ辞典。– 東京: 北星堂、2000.
27. 成語林。成語林故事ことわざ慣用句 [中型版]。– 東京: 旺文社、2000.

Стаття: надійшла до редакції 15.10.2010
прийнята до друку 15.11.2010

SOURCES OF ORIGIN OF JAPANESE PAREMIES: TYPOLOGICAL AND LINGUAL-CULTURAL ANALYSIS

Volodymyr Pirogov

*Kyiv National Linguistic University,
Far-East Languages and Civilizations Department,
Laboratorna Str., 5/17, Kyiv, Ukraine, 03680,
tel.: (044) 529 49 16, e-mail.: pirogov_ukremb@hotmail.com*

The paper is focused on identifying sources of origin of the Japanese paremies using the OLSD-method which enables to trace the history of diachronic changes of foreign origin paremies from the very moment of their naissance in a specific lingual and cultural environment up to their transformation into present-day proverbs registered by modern dictionaries. In this way it is possible to define the implicit and explicit semantic components of proverbs in the compared languages.

Key words: paremy, phraseological unit, non-related languages, comparative analysis, original literary sources data approach.

ИСТОЧНИКИ ФОРМИРОВАНИЯ ЯПОНСКИХ ПАРЕМИЙ: ТИПОЛОГО-КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Владимир Пирогов

*Киевский национальный лингвистический университет,
кафедра языков и цивилизаций Дальнего Востока,
ул. Лабораторная, 5/17, Киев, Украина, 03680,
тел.: (044) 529 49 16, e-mail.: pirogov_ukremb@hotmail.com*

Отражены особенности типолого-культурологического анализа японских паремий на основе источниковедческого подхода, что позволяет проследить историю их развития от момента зарождения в конкретных социально-исторических условиях уровня диахронии до преобразования в готовые паремийные единицы, зафиксированные в современных лексикографических источниках.

Ключевые слова: паремия, фразеологизм, разносистемные языки, сравнительный анализ, истоковедческий подход.